

Vlaams
Parlement

stuk **1732** (2012-2013) – Nr. 1
ingediend op 1 oktober 2012 (2012-2013)

Verzoekschrift

over een kritische evaluatie
van de toedieningsmodaliteiten van vaccinatie en
in het bijzonder van de toestemmingsprocedure
in centra voor leerlingenbegeleiding (CLB)

Advies

van het Kinderrechtencommissariaat

datum 1-10-2012

volgnr. 2012-2013/01

Advies

Toestemming bij vaccinatie?

Advies van het Kinderrechtencommissariaat bij het "Verzoekschrift over een kritische evaluatie van de toedieningsmodaliteiten van vaccinatie en in het bijzonder van de toestemmingsprocedures in Centra voor Leerlingenbegeleiding".

Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebeleid van het Vlaams Parlement

Kinderrechtencommissariaat

Leuvenseweg 86

1000 Brussel

tel.: 02-552 98 00

fax: 02-552 98 01

kinderrechten@vlaamsparlement.be

www.kinderrechten.be

1 Situering

In september 2011 wordt aan ouders vanuit een school de schriftelijke toelating gevraagd om hun dochters te laten vaccineren tegen baarmoederhalskanker. Een van de moeders geeft haar toelating niet. Toch wordt haar dochter ingeënt. Het twaalfjarig meisje heeft zich op het moment van de inenting door de plaatselijke arts laten overtuigen “omdat het gratis is en omdat ze geen kanker wil”.

De verzoeker grijpt deze getuigenis aan om bepaalde zaken aan te klagen. Hij vindt het niet kunnen dat een kind van twaalf jaar gevaccineerd wordt terwijl de ouder in een schriftelijke verklaring dit expliciet geweigerd heeft.

Het Vlaams Parlement wordt verzocht er bij de bevoegde ministers en instanties op aan te dringen de wettelijke verplichte modaliteiten te respecteren bij iedere vaccinatie. Meer bepaald gaat het om het verstrekken van zo volledige mogelijk informatie over de vaccinatie en de mogelijke bijwerkingen, om het verzekeren van een voorafgaand medisch onderzoek, om het voorzien van een permanent systeem van klachtmelding en om het respecteren van de vrije keuze. Daarnaast wordt er verzocht om de uitzonderingsclausule inzake meerderjarigheid (die bepaalt dat minderjarigen zelf beslissen over vaccinaties) te schrappen en niet meer door het CLB te laten toepassen.

De voorzitter van de commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebeleid, verzoekt de kinderrechtencommissaris op 13 juni 2012 hierover advies te verlenen.

2 Rechten van de minderjarige patiënt

De centrale vraag in dit verzoekschrift is of een twaalfjarig meisje zelf kan beslissen om zich te laten vaccineren tegen baarmoederhalskanker? De verzoeker gaat er vanuit dat een kind van 12 jaar geen evenwichtige beslissing kan nemen om zich te laten vaccineren. Mede door het gebrek aan informatie over de gevolgen van deze vaccinatie. Ouders hebben hier hun verantwoordelijkheid op te nemen.

2.1. Het kinderrechtenverdrag

Het kinderrechtenverdrag (IVRK) erkent deze verantwoordelijkheden van ouders. Artikel 5 en 18 van het verdrag stellen dat de overheid de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van de ouders eerbiedigt. Ouders of wettige voogden hebben de verantwoordelijkheid voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind, waarbij het belang van het kind hun allereerste zorg is. Bij alle maatregelen die het kind aangaan, moeten de belangen van het kind de eerste overweging zijn (artikel 3).

Anderzijds heeft het kind het recht om zijn mening te kennen te geven en het recht dat met deze mening rekening wordt gehouden in elke aangelegenheid of procedure die het kind aanbelangt (artikel 12). Om iets te kunnen doen met die rechten, moet men wel de bekwaamheid hebben om zijn rechten uit te oefenen en deze af te dwingen indien nodig. Dit vereist een zeker begrip, een oordeelsvermogen. Of een dergelijk vermogen al dan niet aanwezig is, zal per situatie en per individu verschillen. Hierbij spelen factoren zoals leeftijd, persoonlijke capaciteiten, karakter, levenservaring, de aard van de behandeling, de risico's, de emotionele, sociale en psychologische ontwikkeling van de minderjarige een rol. Daarnaast moet de minderjarige ook kennis hebben van zijn rechten. Het is bijgevolg noodzakelijk alle minderjarigen over hun rechten te informeren. Wil men de rechten die men heeft ook kunnen uitoefenen, moet men eerst weten dat men rechten heeft en wat de betekenis ervan is. Dergelijke informatie moet daarbij aangepast zijn aan de leeftijd van het kind.

2.2. Wet betreffende de rechten van de patiënt

De wet betreffende de rechten van de patiënt legt vast dat een minderjarige patiënt rechten zelfstandig kan uitoefenen.¹

Meer specifiek regelt de wet het recht op kwaliteitsvolle dienstverlening (artikel 5), het recht op vrije keuze van de beroepsbeoefenaar (artikel 6), het recht op informatie (artikel 7 en 8), het recht op een zorgvuldig bijgehouden patiëntendossier (artikel 9), het recht op bescherming van zijn persoonlijke levenssfeer (artikel 10) en het klachtrecht (artikel 11). En regelt artikel 12 de vertegenwoordiging van de minderjarige patiënt.

We gaan kort in op de relevante artikelen voor dit verzoekschrift:

— Recht op informatie (artikel 7 & 8)

Hierin stelt de wetgever dat de zorgverstrekker de patiënt alle informatie moet verschaffen die nodig is om inzicht te krijgen in zijn gezondheidstoestand en de vermoedelijke evolutie ervan. Dit houdt alle informatie in over de gezondheidstoestand (diagnose, het toekomstig wenselijk gedrag zoals gebruik van geneesmiddelen, ...). Dit recht op informatie geldt ook bij negatieve prognoses.

Dit recht houdt ook in dat bij elke voorgenomen behandeling de patiënt moet ingelicht worden over het doel, de aard, de graad van urgentie, de duur, de frequentie, de relevante nevenwerkingen, de belangrijke risico's en tegenaanwijzingen, de vereiste nazorg, de eventuele gevolgen wanneer de behandeling wordt geweigerd, de kostprijs (honoraria, remgelden, supplementen...). Ook moeten eventuele alternatieven worden besproken. Dit recht op informatie staat los van de behandeling.

— Klachtrecht (artikel 11)

De wet voorziet dat de patiënt klacht kan neerleggen over de geleverde diensten of zorgverstrekker. Dit kan afhankelijk van de geleverde dienst bij een ombudsdienst van een ziekenhuis, bij een specifieke ombudsdienst voor andere zorgverstrekkers of bij de "federale ombudsdienst Rechten van de patiënt". Men behoudt het recht om onmiddellijk klacht in te dienen bij het gerecht.

— Vertegenwoordiging van de minderjarige patiënt (artikel 12)

Eenzijds voorziet deze wet dat als een patiënt minderjarig is, de rechten zoals vastgesteld door deze wet (artikel 5 tot 11) uitgeoefend worden door de ouders die het gezag over de minderjarige uitoefenen of door zijn voogd. Maar deze wet voorziet ook dat de minderjarige patiënt betrokken wordt bij de uitoefening van zijn rechten; rekening houdend met zijn leeftijd en maturiteit. Dit betekent dat de in de wet opgesomde rechten door de minderjarige patiënt die tot "een redelijke beoordeling van zijn belangen" in staat kan worden geacht, zelfstandig kunnen worden uitgeoefend.

2.3. Besluit van de Vlaamse Regering

Tot 2009 voorzag een Ministerieel Besluit dat de ouders schriftelijk geïnformeerd dienden te worden door het CLB over de aard en de bedoeling van de aangeboden vaccinatie (art.4) en dat het CLB de vaccinatie toedient nadat het hiervoor van de ouders een schriftelijke toestemming heeft gekregen (art.5).²

In 2009 werd dit Ministerieel Besluit opgeheven door een Besluit van de Vlaamse regering.³ Hierin wordt gesteld dat het CLB de *betrokkenen* schriftelijk informeert over de aard en de bedoelingen van de vaccinatie. Het CLB dient de vaccinaties toe op voorwaarde dat het daarvoor de schriftelijke toestemming heeft verkregen (art.

¹ Wet betreffende de rechten van de patiënt van 22 augustus 2002, B.S., 26 september 2002, err., B.S. 20 september 2002.

² MB van 15/03/2004 tot bepaling van het Vaccinatieschema ten behoeve van de Centra voor Leerlingenbegeleiding (B.S. 7/04/2004)

³ BVR van 3/07/2009 tot vaststelling van de operationele doelstellingen van de Centra voor Leerlingenbegeleiding, B.S. 3/09/2009

43). M.a.w. het Besluit vermeldt enkel dat de toestemming schriftelijk moet gegeven worden, maar niet door wie.

In de praktijk betekent dit dat het CLB de schriftelijke toestemming voor vaccinatie vraagt aan de ouders. De informatie moet ook begrijpbaar zijn voor mature leerlingen.⁴ Als de ouders hun toestemming weigeren, kan een CLB toch beslissen een leerling die in staat is tot redelijke beoordeling van zijn belangen te vaccineren. Op voorwaarde dat de leerling geïnformeerd is in een duidelijke taal en schriftelijk toestemming voor de vaccinatie heeft gegeven. De ouders worden hierover geïnformeerd, tenzij de leerling dit weigert. Hier geldt het beroepsgeheim ten aanzien van de ouders.

3 Overwegingen van het Kinderrechtencommissariaat

3.1. Recht op informatie over de vaccinatie tegen baarmoederhalskanker

De verzoeker klaagt aan dat er geen fatsoenlijke verstrekking is gebeurd van objectieve en volledige informatie aangaande de vaccinatie tegen baarmoederhalskanker. Er is weinig tot geen neutrale informatie te vinden over de voor- en nadelen van deze vaccinatie.

Het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid geeft over deze materie een folder uit.⁵ Over de vrije keuze of over de mogelijke nadelen van de vaccinatie wordt niks vermeld. Voor meer informatie wordt doorverwezen naar de website van het Agentschap, naar de infolijn 1700 en naar de huisarts. Ook op de website van het Agentschap vindt men geen bijkomende informatie over de vrije keuze en over de mogelijke nadelen van de vaccinatie. De meeste informatie is vooral naar ouders en professionelen gericht (welke vaccins, vaccinatieschema,...). Ook 'Klasse voor ouders' besteedt aandacht aan deze thematiek.⁶

Beleidsmatig kan bijkomend geïnvesteerd worden in het aanmaken van leeftijds-specifiek informatiemateriaal. Willen minderjarige meisjes zelfstandig kunnen beslissen of ze al dan worden ingeënt, moeten ze dit kunnen doen op basis van kwaliteitsvolle informatie over de voor- en nadelen van dergelijke vaccinatie. Nu is die informatie niet aanwezig.

3.2. Rechten van minderjarige patiënten te weinig gekend

Naast een gebrek aan objectieve informatie blijkt het voor minderjarigen ook niet eenvoudig hun rechten af te dwingen als patiënt. Uit onderzoek blijkt dat de grote meerderheid van de kinderartsen matig of slechts weinig vertrouwd zijn met de wet betreffende de rechten van de patiënt.⁷ Maar ook de klachten die het Kinderrechtencommissariaat bereiken leren ons dat weinig minderjarigen (en hun ouders) kennis hebben van het bestaan van hun rechten en van deze wet. Vaak willen minderjarigen hun rechten en de rechten van hun ouders kennen. Alsook of ze zelf beslissingsrechten hebben over bepaalde medische handelingen.

Bijgevolg lijkt het een bijkomende opdracht van de overheid om zowel ouders, minderjarigen als zorgverleners beter te informeren over de rechten van minderja-

⁴ Vlaamse Wetenschappelijke Vereniging voor Jeugdgezondheidszorg, 2011, *Toestemmingsprocedure voor vaccinatie in CLB*, www.vwvj.be

⁵ Drie prikjes nu kunnen je later veel leed besparen. Gratis inenting tegen baarmoederhalskanker voor alle meisjes van het eerste jaar secundair onderwijs in Vlaanderen. www.zorg-en-gezondheid.be

⁶ Gratis inenting tegen baarmoederhalskanker, www.klasse.be/ouders.

⁷ DENEYER, M., DE GROOT, E., DEVROEY, D. & Y. VANDENPLAS, 2010, Wet op de patiëntenrechten: in de praktijk niet evident voor minderjarigen., *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 66, 16, p.764-769.

ringen in de zorgverlening. Willen minderjarigen hun rechten kunnen uitoefenen, moeten ze weten dat ze rechten hebben.⁸

3.3. Inschatting van oordelingsbekwaamheid is een moeilijke oefening

Het Kinderrechtencommissariaat volgt de verzoeker niet bij de vraag om de uitzonderingsclausule inzake meerderjarigheid te schrappen en niet meer te laten toepassen door het CLB.

De wet betreffende de rechten van de patiënt erkent dat voor elke medisch handeling de toestemming vereist is van een minderjarige die hiervoor een bekwaam oordeel kan vellen. Dit betekent dat indien de toestemming ontbreekt, de zorgverlener een inbreuk op de fysieke integriteit van de minderjarige begaat, net zoals dit bij volwassenen het geval zou zijn.

Dit betekent ook dat een minderjarige die oordeelsbekwaam wordt geacht, tegen de wil van de ouders zelfstandig kan beslissen. Er is geen bijkomende toestemming nodig van de ouders. De toestemming van de oordeelsbekwame minderjarige is voor de zorgverstrekker voldoende.

Het is wel zo dat de wet betreffende de rechten van de patiënt geen concrete aanknopingspunten geeft over hoe een zorgverstrekker tot de beoordelingscapaciteit van een minderjarigen moet komen. Uit onderzoek blijkt dat het in de praktijk niet altijd even eenvoudig is om deze beoordelingscapaciteit te bepalen. Zowel artsen-specialisten als verpleegkundigen baseren zich vaak op de mate waarin de minderjarige de verstrekte informatie duidelijk begrepen heeft, de mate waarin de minderjarige voor- en nadelen kan afwegen en een voldoende realistisch inzicht heeft in de eigen gezondheidstoestand.⁹ Het merendeel van de artsen baseert zich daarnaast vooral op hun eigen deskundigheid en ervaring om de maturiteit van de minderjarige patiënt te beoordelen. Slechts een minderheid van de zorgverstrekkers consulteert de ouders of voogd. Het is volgens de bevraagde artsen heel moeilijk, gezien de grote individuele verschillen tussen jongeren, om een richtinggevende leeftijd aan te geven waarop een jongere als voldoende rijp en matuur wordt beschouwd om zijn eigen rechten zelfstandig uit te oefenen.

Om deze beoordelingscapaciteit in te schatten speelt trouwens niet enkel de leeftijd een rol, maar ook de individuele mate van inzicht en de aard van de ingreep.¹⁰ Het spreekt voor zich dat het samenspel tussen de minderjarige, zijn ouders en de bevoegde arts anders zal verlopen al naargelang de impact van een ingreep of behandeling.

Kortom, in de praktijk vindt de arts moeilijk zijn weg tussen de uitoefening van het ouderlijk gezag met de daaraan gekoppelde morele, ethische en financiële aansprakelijkheid en de uitoefening van de individuele rechten van de minderjarige patiënt. Bij urgente medische situaties is er weinig discussie: hier primeert het belang van het kind.¹¹ Maar bij een niet-dringende medische behandeling waarbij een conflict bestaat tussen ouders en minderjarigen omtrent het instemmen of weigeren van een behandeling is de wet minder duidelijk. Overleggen tot overeenstemming wordt bereikt? Opteren voor het medisch meest geschikte? Het respecteren

⁸ KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, 2001, *Advies De rechten van de minderjarige patiënt*, www.kinderrechten.be

⁹ SCHOONACKER, M. & F. LOUCKX, 2006, *De wet op de patiëntenrechten: kennis, toepassing en attitudes bij beroepsbeoefenaars*. Heverlee: Vlaams Patiëntenplatform. www.vlaamspatiëntenplatform.be

¹⁰ VAN SWEEFELT, T. 1998, De rechtspositie van de minderjarige in het gezondheidsrecht, in het bijzonder in het licht van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind. *Kinderrechtengids*, Gent: Myn en Breesch, deel 1-1.6, p. 25-27.

¹¹ Wet op de patiëntenrechten artikel 15, §2.

van de wil van de minderjarige of het volgen van de beslissing van de ouders of voogd? Deze vragen vereisen meer dan enkel een wettelijk kader.

Het Kinderrechtencommissariaat denkt dat een multidisciplinair overleg tussen de betrokken gezondheidswerkers in het CLB, dat het belang van de minderjarige leerling of patiënt centraal stelt, een oplossing kan bieden. Via dit overleg kan men een genuanceerde beslissing nemen en aan de ouders meedelen. Dit is trouwens ook voorzien via het artikel 4 van de wet betreffende de rechten van de patiënt.

Naast het voorzien van overleg bij conflictsituaties is het ons inziens belangrijk dat er voldoende randvoorwaarden gecreëerd worden zodat minderjarigen in hun bekwaamheid kunnen groeien om zelfstandig beslissingen te nemen. Niet alleen de noodzakelijke informatie beschikbaar stellen is hierbij belangrijk; maar ook het creëren van een context waarin minderjarigen in hun bekwaamheid kunnen groeien.¹²

4 Advies van het Kinderrechtencommissariaat

De verzoeker vraagt een kritische evaluatie van de toedieningsmodaliteiten van vaccinaties.

De wet betreffende de rechten van de patiënt voorziet in het recht op kwaliteitsvolle dienstverlening en recht op zo volledig mogelijke informatie. Het probleem zit hem niet in het ontbreken van regelgeving, maar wel in de onbekendheid ervan. Vandaar dat bijkomende en leeftijdspecifieke informatie aan alle betrokkenen (minderjarigen, ouders, beroepsbeoefenaars,...) zich opdringt. Niet alleen over de rechten van minderjarigen in de zorgverlening in het algemeen, maar ook over de voor- en nadelen van vaccinaties tegen baarmoederhalskanker in het bijzonder. Meisjes van 12 jaar hebben nood aan aangepaste en objectieve informatie om een oordeel te kunnen vellen.

Een systeem van klachtenmelding is voorzien. De ombudsdienst 'Rechten van de patiënt' is evenwel te weinig gekend. Ook hier dringt zich bijkomende bekendmaking op.

Het verzoek om de uitzonderingsclausule inzake meerderjarigheid te schrappen gaat in tegen een aantal fundamentele kinderrechten. Met name het recht om zijn mening te kennen te geven en het recht dat met deze mening rekening wordt gehouden in elke aangelegenheid of procedure die het kind aanbelangt. Ook de wet betreffende de rechten van de patiënt erkent dat minderjarigen dienen betrokken te worden bij de uitoefening van hun rechten.

Het Besluit van de Vlaamse Regering van 3 juli 2009 stelt dat het CLB de *betrokkenen* schriftelijk informeert over de aard en de bedoelingen van de vaccinatie en de vaccinatie toedient op voorwaarde dat het daarvoor de schriftelijke toestemming heeft verkregen. Als de ouders hun toestemming weigeren, kan een CLB toch beslissen een leerling die in staat is tot redelijke beoordeling van zijn belangen te vaccineren. Na geïnformeerd te zijn in een duidelijke taal en na schriftelijke toestemming.

Bij conflicten tussen ouder en kind kan een multidisciplinair overleg tussen de gezondheidswerkers van het CLB, dat het belang van het kind centraal stelt, een oplossing bieden.

---

¹² JACOBS, M., 2012, Rechten van kinderen; recht doen aan kinderen als patiënt, *Handboek werken met patiënten*, Brussel: Politeia, in druk.